

Iz rukopisa

Nenad Grujičić

BERLINSKI NOTES

Putopis

22.11.2002.

Iz Novog Sada krećem u 11,45 časova. Na surčinskom aerodromu sam u 13,30. Let za Berlin je na vreme, u 15,25. Lep, vedar dan. Ja sam na sedištu 14F Boinga 737-300. Ljubazni stjuardi i stjuardese. Časte nas bogatom zakuskom i pićem. Letim iznad oblaka, belih i živih: da, oni su bića!

U Berlin stižem za devedeset minuta. Na aerodromu Šenefeld dočekuju me Stevan Tontić i Mladen Manojlović, naš uspešni zemljak kod kojeg ću boraviti dva-tri dana. On je poreklom iz Prijedora. Na vratima kuće dočekuje nas njegova lepa i nasmejana žena Mira. Odmah nas ugošćavaju rakijom i crnim vinom uz bogat sto hrane. Kuća im je na sprat, velika, imaju podstanare Nemce.

Nastupam iste večeri, u 20 časova, u Srpskom kulturnom klubu, jednom od mnogih sa raznim imenima. Ovaj je po svojim aktivnostima najvredniji, okuplja mnogo našeg sveta.. Književno veče se održava u salonskom prostoru. U publici su intelektualci, pisci – naše gore vukovi i ljubitelji poezije. Lepo me primaju.. Predstavlja me Stevan Tontić. Govorim pesme mahom iz knjige *I otac i mati*. Počinjem pesmom *Nedelja*. Osećam da primaju poeziju, vidim to po došaptavanjima, po aplauzima. U drugom delu govorim ljubavne pesme. Opet dobro, jedni drugima namiguju na uvo. Stevan me moli da kažem koju reč i o narodnom blagu Krajine, o ojkači. Kazujem neke primere. Mole me da otpevam ako umem. Stevan podstiče, prihvatom: *Sitno pjevam, daleko se čuje,/ ima l' iko da mi se raduje*. Zatečen sam količinom oduševljenja. Onda pitanja, razna, i odgovori. Atmosfera nadahnuta i toplá, kreativna, neobična, takvu ne doživih.

Priređuju mi mali koktel. Svi žele kontakt, razgovor, da se bolje upoznamo. Traže knjige. Dobijam i njihove zbirke na poklon. Jedan zemljak časti rakijom iz Potkozarja. Razgovaram i sa ljupkom slikarkom rodom iz Smederevske Palanke. Došla u Berlin pre četvrt veka. Razvodi se, veli. Tu je i jedna Banjalučanka, lepe zelene svetlosti iz krupnih očiju. Tu je već trideset godina. Govore da Nemačka nije više jaka i da će propasti.

Mladen nas vozi kući. S nama je i zemljak Đorđe koji je častio rakijom. Prijatna večera, razgovor o književnosti pa o životnim sudbinama. Stevan s osmehuje, zadovoljan. Kazuju mi dosta pojedinosti o Berlinu koje retko gde mogu pročitati. Ali, naravno, ističu i da tu živi tri i po miliona ljudi. Srba ima oko trideset hiljada, Rusa stotinu hiljada. Za Ruse kažu da su jaki u Berlinu, da imaju ogranke moćne mafije, da su im zidovi od mramora, da

u kući drže poslugu. Ima i Poljaka oko sto hiljada, Turaka – više, a onda i Šiptara, i koga sve ne. Metropol sa obiljem ljudi odasvud. Stevan govori o Tišminoj slavi u Nemačkoj. Najveći nemački književni kritičar, Ranicki, u više mahova je u gledanoj televizijskoj emisiji *Literarni kvartet*, i ne samo tu, pohvalno govorio o poznatom mome sugrađaninu.

*

23. 11. 2002.

Domaćini su probudili Stevana i mene oko 11 časova. Kasno smo stigli, a do zore razgovarali. Lepo nas goste. Srdačni su i mili. Dolaze im komšije Nemci, rođaci i njihova deca. Kćerka sa momkom iz Njujorka, mladićem koji je, pored ostalog, živeo u Peruu četiri godine. Ručamo u stanu, odmaramo malo opet.

Književno veče počinje u 19 časova u Crkvenonarodnom domu. Vozi nas Mladen kroz Berlin sastavljen od velikih četvrti i celina. Široki bulevari, imponantne zgrade i arhitektura. Oseća se da je iz ovoga grada gmela istorija.

Umalo da zakasnimo. Ljubazno nas prima Otac Dragan Sekulić, poreklom iz Loznice, i s njim mlađi sveštenik, Otac Veljko Gačić, rodnom iz Teslića, školovan u Karlovačkoj bogosloviji. Petnaestak minuta kasni i Kostas Papanastasiu, glumac, pesnik i muzičar, poznat u Nemačkoj po televizijskoj seriji u kojoj je igrao Grka, onog koji i jeste.

U prepunoj sali započinjem književno veče. Govorim desetak pesama. Tu je i dobro ozvučenje. Opet me lepo publika prima. Zatim Stevan kazuje četiri moje pesme na nemačkom jeziku. Utom, govori i tri-četiri svoje. Kostas uzima gitaru i peva našu pesmu *Bolujem ja, boluješ ti*. Kazuje i svoje pesme. Peva i vranjanske: *Zajdi, zajdi...* Kao Grk u Nemačkoj, on nas časti srpskom dušom. Na kraju peva i grčke pesme. Stevan me moli da otpevam jednu ojkaču. Kud ću pored Kostasa da pevam? On još ima i gitaru. I iz publike Mladen mi uzbuđeno daje znake da otpevam, to čini tako da – moram otpevati. Prihvatim predlog, otpevam dvostih: *Koga moje očice namame,/ mamiće ga i sa`raniće ga*. Prolama se dug aplauz, ne prestaje. Klanjam se publici, aplauz ne jenjava. Prilazim mikrofONU i otpevam: *Oj, barabo, ko ti kuću čuva?/ Vjetar duva pa mi kuću čuva!* Aplauz još jači! Šta da radim? Pevam i treću ojkaču. Aplauz nalik pozivu na bis. Odlučujem u trenu da ne otpevam, već da sad kažem narodne stihove: *Evo dođe da zapjevam ođe,/ kod ovoga doma poštenoga,/ evo sada pa opet nekada*. Opet snažan i dug aplauz, za kraj moga nastupa. Koktel! Publika traži knjige. Imao sam samo tri primerka *Ojkače*. Da ih je bilo ne znam koliko, sve bi bilo razgrabljeno.

Kostas nas vodi u svoj čuveni restoran-galeriju *Terco mondo* u centru Berlina. Časti piletinom. Ja želim pivo, nemačko baš. Tokom noći, do dva sata, priključuju se i dolaze za sto mnogi naši ljudi koji su bili na književnoj večeri. Već nas je petnaestak: novinari, filozofi, profesori, lekari, televizijski montažeri... Neki su u Berlinu decenijama, ima i novijih. Radost u razgovoru, pevanje. Stevan traži da otpevam jednu kosovsku pesmu. Da, ali vranjansku – *Magla padnala v dolina*. Filozof Zlatomir, koji je pre četvrt stoleća otišao iz Srbije, uneseno komentariše i analizira. Svi se dive lepoti teksta: *Kroz trepke bra-*

šno da seješ, so slzi da go zamesiš, na grudi da go razviješ, so duša da go ispečeš... Oba-
sjanja u carskom eglenu. Smeh. Oči pune prijateljske vatre i začas stvorene ljubavi. U re-
storan stalno ulaze novi ljudi. Konobarice lepe, iz Gruzije, veli mi Stevan, jer Kostas u tu
zemlju često nosi humanitarnu pomoć. I Kostasov sin je konobar, visok, naočit, sa fazoni-
ranom bradicom, pitko nasmejan, snažan, sličan ocu. Lepo, sve po meri susreta.

*

24. 11. 2002.

Danas je u Crkvenonarodnom domu slava hora *Sveti Sava* iz Berlina. Moj domaćin Mla-
den Manojlović vozi me kroz prostrani Berlin. Podne je i dan je vedar. Sad bolje vidim
ovaj grad u kojem se oseća čudo istorije i kulture. Mladen mi priča o Nemcima, o njiho-
vom egoizmu, o razlikama koje i dalje postoje između istočnih i zapadnih Nemaca posle
rušenja čuvenog Zida. Usput me vodi u svoju firmu *Mazeka*. Pokazuje mi veliko skladište
začina latinoameričke hrane. On se specijalizovao za taj posao: začini za meksičke i ar-
gentinske restorane.

Uvodi me u ogromnu prostoriju koja je, ustvari, veliki zamrzivač. Zatim u drugu koja je
velika soba-frižider. Kaže da se tu trenutno nalazi roba u vrednosti od pola miliona mara-
ka. Zaljubljen je u svoj posao i precizno ga vodi. Videh i dve savremeno opremljene kan-
celarije u kojima radi sedam ljudi. Mladen poseduje i tri kamiona-zamrzivača. Kaže, ni-
kad nije želeo da uništi svoga konkurenta, već uvek gleda da napravi kompromis i, tako,
polako teče zarada, ne brzo – preko noći.

U našoj crkvi, koja je kupljena od evangelista, preuređena i doterana – najveći hram srp-
ske pravoslavne crkve u dijaspori, dominira ikona Svete Bogorodice Trojeručice, inače,
od pre dve godine, i zaštitnice srpske poezije i pesnika. Stevan nas je već čekao ispred cr-
kve, pušeci. Unutra se upravo završavala liturgija. Mnogo našeg sveta. Mome domaćinu
prilaze sestra i brat, imaju oko dvadesetak godina. Ona se zove Dubravka, stigla sinoć iz
Hamburga. Poklanjam joj *Snovilje*.

Otac Dragan poziva na ručak. Upoznajem devojkicu iz Knina, rodnom iz Vrlike. U Beogra-
du završila fakultet, sada radi kao sekretarica kod jednog ruskog lekara. Želi da kupi neku
moju knjigu, uzima *Snovilje*. Stevan prilazi sa jednim starijim psihijatrom koji, takođe,
pita za knjigu. Dajem mu s posvetom, a on iz novčanika vadi pedeset evra. Ja odbijam, ali
on insistira i uspeva da me ubedi. Kaže da mu poezija pomaže da leči bolesnike. Stevan
veli daje i njemu s novcem isto priredio. Stevanov skakutavi smeh, pritom.

Ručak je pripremljen u vidu bogatog švedskog stola. Uzimam dve vrste sarme, nemačko
penušavo pivo i dobre kolače. Tu, uz desetinu vrsta jela, smeškaju se naše žene, mahom
članice hora. One su pripremile ovo obilje hrane. Uz mene sedaju Pera Bonasera, uspešan
biznismen, govornik i vrcav, bivši bokser iz Šapca, i Dušan Jovanović, stomatolog i vio-
linista, rodnom iz Loznice. Kažem Bonaseri da sam pre desetak dana imao pesničko veče u
Šapcu, posećeno i lepo. Video je, veli, u *Podrinskom glasu* koji mu redovno stiže u Ber-
lin. Pročitao je intervju sa mnom. Citira mi detalj da se talenat ne sme izdati. Kad je, ka-

že, čuo istu rečenicu tokom moje književne večeri ovde, učinilo mu sa da sam ukrao misao iz tog intervjua tamo nekom pesniku. Kad, ono – ja taj! To ga je otvorilo prema meni još više. Predstavlja se kao bivši mladi kriminalac iz popravnog doma u Kraljevu. Hvali se da je tad tukao, pored ostalih, i čuvenog Zemunca. Ponosan je na svoj nadimak. Imao je, ističe, sreće sa ženom Ljubicom iz Sijekovca, rodnog mesta Duška Trifunovića kod Bosanskog Broda. Imaju dve kćerke, od trideset i dvadeset godina. Ljubica moli da pozdravim Duška. Insistiraju da se za dva dana nađemo, da me izvedu na večeru, gde god želim. Prihvatam.

Dušan Jovanović, neobično duhovit, skoro pa četrdesetogodišnjak, fantastično svira violinu. Ubrzo je sa dvojicom harmonikaša to i pokazao. On prikazuje visoku muzičku umetnost. Godinama je svirao na Skadarliji. Nasmijano, poput glumca, priča životne anegdote. Crnpurast, mršuljav, a povisok, zvonkog glasa, kaže da je u vreme najveće omraze na Srbe, u prostorijama Rajhstaga, na jednoj svečanosti, odsvirao na violini *Marš na Drinu* i da mu niko ništa nije rekao, niti je bilo ikakvih problema zbog toga. Zapazila ga je pre desetak godina mlada Nemica kako svira violinu i rekla sebi da će baš on biti njen muž.

Mladen nije mogao ostati na ručku. Do njegove kuće, kasnije, vozi me Dušan. Na zadnjem sedištu je njegov sin Nikola koji odlično svira klavir. Usput mi Dušan inteligentno priča o politici. Pominje i jednog svog prijatelja koji je, oženivši takođe Nemicu, uzeo njeno prezime.

Od sutra ću biti smešten u restoranu *Morava*, u centru Berlina, koji je vlasništvo Leskovčanina Slavoljuba Dankovića – tako mi je danas rekao Otac Dragan. U kući Manojlovića čekaju me Marko Bundalo i njegova supruga, Mađarica rodnom iz Kule. Razmenjujemo rečenice o zavičajima. Primećuju da sam umoran. Popodne je, odlazim da legnem. Odmaram se pun utisaka, na tren zaspim. Mladen mi predlaže da pogledam večernju emisiju srpske televizije u Berlinu u kojoj će biti i prilog o mom nastupu sinoć. Prilog je veoma lep, opsežan, govorim celu pesmu *Krajina*, čuje se nekoliko melodija ojkače, zapravo sve što sam po želji publike otpevao. U prilogu su zastupljeni i Stevan i Kostas.

Odmah posle odgledane emisije odlazimo u centar Berlina, u restoran *Terco mondo*. Usput pevamo sevdalinke. Mira ima odličan sluh. Kod Kostasa zatičemo Stevana, filmskog montažera Petra Markovića, rodnom iz Zrenjanina, i Nebojšu, ne znam mu prezime, njegovog pomoćnika, mršuljavog momka palestinski tamkastog lica, rodnom iz Tuzle. Plavooki Marković, boemski, rumen u licu od koje čašice vina, priča anegdote iz svoga montažerskog iskustva. Pominje Zorana Radmilovića, velikog glumca koji je odbio da govori tekst kada ga kamera slika odozgo. Prilazi nam Kostas, poklanjam mu *Snovinje*. On lista i pita o čemu pišem. Govorim, a Tontiće mu pojašnjava. Kostas sutra putuje u Amsterdam.

Za stolom je i Vladan Rakić, novinar i pesnik, dopisnik naših listova i elektronskih medija. Odjednom mi ovaj četrdesetogodišnji mladać, odeven u svetle i svečane boje, poklanja ni manje ni više no četiri svoje knjige i ističe da su mu još četiri u štampi u otadžbini. Avaj! Kaže da su ga ojadili neki pisci i izdavači iz Srbije i Republike Srpske. Uzeli mu veliki novac za štampanje. Jednu knjigu je u celosti posvetio Ruskinji Emiliji za kojom je izgubio glavu. Pesme su mu, u meri kako tema često nalaže, podosta patetične, pune lju-

bavnog bola, istinskog, neprevrelog, i čudnih iskoračenja u čudu jezika. U knjizi *Berlinska božurenja* ima naslov *Srpsko večilište*. Predlažem: *Srpsko lečilište!* Tontić se smeje na sav glas, kao da ojka. Vladan, upirući napaćeni od ljubavnih jada pogled u mene, veli da pravi pesnik odmah reaguje na reči. Grlimo se i veselimo zajedničkom druženju, uživamo u trenucima razdraganih upadica.

Vladan dodaje da je njegova ljubljena Emilija bila uvučena u rusku mafiju u Berlinu i da mu je rekla da će neko od njih dvoje izgubiti glavu ako se ne razidu. Propatio je za njenom dugom kosom i još dužim nogama i, veli, piše roman a njenim imenom u naslovu, opet. Odvraćam ga od ponovne upotrebe njenog imena u naslovu. Podsećam ga na zbirku *Emilijade* čuvenog popa Đujića, koja je tridesetih godina prošlog veka izašla u Sremskim Karlovcima, gde je mladi pesnik pohađao Bogosloviju. Vladan predlaže za sutra razgovor sa mnom za Radio Beograd.

*

25. 11. 2002.

Danas bi trebalo da pređem u centar Berlina gde ću biti smešten na novom mestu. Ustajem opet pokasno, u pola jedanaest. U praznom sam stanu Manojlovića, u lepom i čistom. Mladen i Mira su na poslu. Ona će doći nešto pre dvanaest. Na stolu, u kuhinji, u obliku velikog elipsastog pravougaonika, čeka doručak: med, kiselo mleko i crni hleb. Družim se sa mačkom Tomom kojeg su doneli iz Prijedora. Pametan je i umiljat. Velik, sedefast. Mačke čisti negativne i uravnotežuju pozitivne silnice u kući. Dvapat se sklupčao na mom krevetu dok sam bio u gradu. Zatekli smo ga na krevetu gde spavahu moje grudi. Energetska tajna.

Mira je stigla. Čekamo i sveštenika Dragana Sekulića da dođe do pola dva pa da me odveze do restorana *Morava* gde ću nastaviti boravak. Nešto ga nema, kasni. Rekao mi je da će u deset časova na aerodromu dočekati jedanaestogodišnjeg dečaka iz Novog Sada kojeg će u Berlinu biti presađeno srce. To košta četrdeset hiljada evra. Eto, naša crkva i u tome plemenito pomaže.

Dolazi Mladen. Poziva mobilnim telefonom Oca Dragana. Dogovaraju se da me, ipak, Mladen prebaci do *Morave* gde ćemo se potom naći svi. Stižemo posle četrnaest časova. Još nema Tontića. Prima nas ljubazna gazdarica Ljubica u uređenom restoranu. Nasmejana je, lepa i krupnih crnih očiju, a poreklom iz Laktaša kod Banjaluke, moja zemljakinja.

Na samim vratima, pri ulasku, čovek nalik Vasku Popi, malo mlađi, izlazeći predstavlja se setno, spikerski lepog baršunastog glasa: *I ja sam pesnik!* Iako je krenuo iz restorana, prosto se zalepio, zadržao i seo uz nas. Elegantno obučen, skockano, osmehuje se kao tužno dete. Žali što se nije ostvario kao pesnik. Sve govori stidljivo, obešenog tamnog pogleda, umiljat, ali melanholičan do dubine srca. U krupnim očima sve mu se vidi, i dobrota i nekakva veličanstvena naiva. Da li? Hemičar je, veli, radi za jednu firmu iz Grčke. Čas je u Berlinu, čas u Beogradu. Kaže da je napisao oko četrdesetak pesama, ali da ne želi da objavi knjigu. Plaši se da mu pesme nisu završene i da ih tek mora doradivati. Vi-

dim u njemu dobričinu, nekoga koga je nešto golemo odvuklo od poezije, možda žena, možda posao, ko zna šta. Toliko žala na nečijem licu ne videh odavno. Obazrivo traži primerak moje knjige, Dajem mu *Snovilje*. On plaća deset evra, ja odbijam, on insistira. Čita dve moje pesme u sebi, podiže glavu i kao dečak trepće i divi se. Patetično, ali istinski, vidi se – iz duše. Ili mi se samo čini. Kaže, opet, kao dečarac koji prvi put vidi autora knjige: *Vi ste veliki pesnik*. Joj, odmahnem. Onda, inspirisan i ojačan pročitanim pesmama, on ispisuje dve svoje. Čita ih i poklanja mi. Ko li je taj čovek?

U tom stiže Stevan. I on upada u ovaj neobični razgovor. Naš novi poeta se predstavlja kao Stanko, ali dodaje da mu je pravo ime Milutin Panović. Ima i unučad od sina i kćerke, u Beogradu. Kaže da ih sve izdržava i da mu to, sad u njihovim godinama, više nije milo. Ja već ručam pečenu guščetinu i pijem, eto ti čuda, koka-kolu.

Dolazi gazda Restorana, Slavoljub Danković, jutros je u devet stigao iz Srbije. U Berlinu je već trideset pet godina. Obogatio se, vredan i dovtljiv. Čudno poskakuje kad govori, pomalo se krivi i klati, i stalno anegdotski pojašnjava svaki pokret. Ima dva sina i unučad u Berlinu. Upoznao sam mu sina Olivera, studenta, veoma lepog momka u uređenoj bradici, liči na majku. Slavko je narodni kozer, šaljivdžija, na potpuno originalan, meni dosad neviđen način. Odmah čita svoju zdravicu za našim stolom, već je našao da mi kazujemo pesme. Klima se levo-desno dok govori, zdravicu je doneo sad iz zavičaja. Potom priča viceve, a onda nam čita imena naših bivših političara, koja, sve do jednoga, imaju asocijaciju na nešto posprdno: Ubiparip, Sirotković, Pozderac... (Eh, kakvih sve prezimena ima u mom zavičaju. Išao sam u isti razred sa Dušanom Kenjalom.)

Gazda *Morave* prepričava prilike u kojima se zaticao, a da nikad nije bio prevaren, već on je pobeđivao i izvlačio dobit. Kaže da je reč lokal nastala od glagola lokati. Videvši kakav je čovek, šeret i dobri baraba, bez dvoumljenja poklanjam mu jedan jedini primerak *Ojkače*. Odmah je zavirio u nju, a uveče, dok smo, mi preostali, sedeli i večerali, on je za šankom, sa ogromnom pažnjom, sa velikim naočarima, ali i ispod lupe, stojeći čitao knjigu koja ga je, očigledno, zanela. Fotografisao sam ga dok čita sa lupom.

Posle dvadeset časova u *Moravi* se okupilo društvo od sinoć, iz Kostasovog restorana. Razgovori nasušni u lepim trepavicama. Sad najviše pričam sa Vladanom Rakićem koji je punih dvanaest godina u Berlinu. Želi da osnuje svoju televiziju. Pokazuje mi papire za to. Ponovo mi se žali na neke naše pisce koji su mu uzeli dosta novaca za štampanje pesničkih knjiga. Opet priča o Emiliji, fatalnoj Ruskinji koja mu je život rasturila, a onda o Mariji, našoj Galijanki od Prnjavora iz Bosne, s kojom se lečio od propale ljubavi, a nedavno, takođe, i s njom raskinuo, jer je bila u incestoidnoj vezi s bratom. Ulovio na njevoj telefonskoj sekretarici lascivnu poruku brata.

Stevan uporno pije crno vino. Sutra popodne trebalo bi da vidimo Riharda Pitrasa, pesnika kojem Stevan prevodi pesme. Planiramo da mu kod mene u Brankovom kolu štampano knjigu. Okupljenima pričam o Branku Radičeviću, o Mini Karadžić, o prenosu Brankovih kostiju iz Beča na Stražilovo... Slušaju pažljivo, prate pikanterije iz romantične epohe. Dogovaram sa Vladanom da mi u četvrtak pokaže Berlin. Sutra sam na Humboltovom univerzitetu, na slavističkoj katedri. Rastajemo se, odlazim na šesti sprat da spavam.

Dva su sata posle ponoći. Kroz prozor vidim veliku zgradu na kojoj se okreće ogromni svetleći znak *Mercedesa*.

*

26. 11. 2002.

Odmah posle doručka u *Moravi*, prošetao sam do centra Berlina. Uredno je i čisto. Saobraćaj pedantan, geometrijski tačan. Svi poštuju semafore, čak i u slepim uličicama gde auto ne zalazi. Grad već ukrašen Božićnim pozlatama, mesec dana ranije. Niz stabla puštene strune i lanci veoma sitnih žarulja. Krvotok drveća izbačen na kore stabala! Vraćam se nakon nepun sat u *Moravu*. Tek ću da obilazim sutra Berlin u pratnji Vladana Rakića. U trinaest časova se u *Moravi* nalazim sa Tontićem i Pitrasom. Utvrđujemo stvari za štampanje Pitrasove knjige u Tontićevom prepevu. Pitras pominje da će i Geteov institut biti uključen. Radujemo se pripremi njegove knjige izabranih pesama *Medena šiba*. Ručamo, Rihard plaća trideset evra, a gazda časti pićem. Već je šesnaest časova.

Pitras me vozi svojoj kući. S nama u kolima je i Stevan koji će usput izaći do nemačkih prijatelja gde je bio nekoliko dana smešten. To je fini mlađi bračni par koji proučava i na nemački jezik prevodi tekstove monaha Isaije. Stevan u devetnaest časova ima voz za Bremen, bolje reći, za jedno selo kod ovoga grada, koje je svojevrсна umetnička kolonija gde se nalazi desetak stipendista iz raznih zemalja među kojima je i on kao pesnik. Ostali su slikari, filozofi, intelektualci...

Pitras me vozi, dalje, do stana u istočnom delu Berlina. Često mu je nasmejana setkasta brada. Ima troje velike dece, dvoje živi samostalno, a on je sa mlađim sinom. Žena Monika mu je umrla pre šest godina. To sam saznao od Stevana. Ulazimo u obnovljenu lepu zgradu, sveže oker boje. Na drugom i pô spratu, vrata nam otvara, slučajno zatečena u stanu, Pitrasova dvadesetogodišnja kćerka koja telefonski razgovara s nekim. Rihard me je upozorio pre dolaska da je stan neuredan.

Avaj, u tri-četiri prostorije – hiljade i hiljade knjiga. I u kartonskim velikim kutijama na sred sobe. Pretrpane police uza zid i ne računam. Knjige, knjige, samo knjige, brda razbacanih koje silaze sa polica i formiraju brežuljke. Jedva prolazim kroz toware naslova. Tu nema prostora za normalno stanovanje. U predsoblju, pored telefonskog stočića, opet knjige, ali i neuobičajeno mnogo starih cipela i čizama jednih preko drugih. Ne znam gde Rihard spava, nigde ne videh krevet, ni sto za ručak, nema kuhinjskog ni delića nameštaja. U najvećoj sobi sa hiljadama knjiga i desetinama velikih kartonskih kutija, sedam na brdašce. Pitras mi pokazuje svoju novu neobičnih dimenzija knjigu, 70 x 70 cm. Ona je, u stvari, mešavina pesama i grafika. Oko desetak na debeloj žutkastoj hartiji, korice sive. Knjiga predočava svojevršnu pesničku i likovnu priču o ostacima berlinskog zida. Očigledno, zid je i dalje opsesivni motiv, ne samo Pitrasov.

Pokazuje mi Rihard, zatim, stare brošure poezije koje su pre koju deceniju, u istočnom Berlinu, izlazile u ediciji *Pesnički album*. To je zapravo bogata niska svetskih pesnika – preko stotinu pedeset na nemačkom jeziku. Pitras je bio urednik edicije. Poklanja mi pe-

sme Oskara Daviča. Vidim i brošure Nerude, Vilijamsa, Seferisa... Odnekud dolazi u tetrapaku svež sok od jabuke.

Pokazao mi je novi kompjuter koji je počeo da koristi pre pola godine i koji ga čini srećnim iako ga je, kao fenomen novog vremena, na sve načine izbegavao. Napokon izlazimo iz katakombi knjiga. Vozi me nazad, ali ubrzo zastajemo kod jedinog preostalog dela Berlinskog zida u dužini od oko pedesetak metara, ni toliko od stotinu kilometara srušenog. Fotografirao me tik ispred istorijske muke nemačkog naroda. Vozi me zatim do *Morave* i tu se rastajemo. Priželjkujemo da se ponovo sretnemo, eto baš u Novom Sadu gde smo se, zapravo, i prvi put sreli u restoranu *Lipa* pre petnaest godina. Tu su se Stevan i on, takođe, upoznali. Imam jednu fotografiju iz toga vremena na kojoj se pored njega vide gospođa Stojanović – prevodilac s nemačkog, Duško Trifunović i Ivan Negrišorac.

Odmaram se samo pola časa. U devetnaest i trideset dolazi Pera Bonasera. Želeo je da me ugosti. Biće to baš u *Moravi*. Bonasera je obučen u lepo i novo tamnoplavo odelo sa sličnom kravatom, sa belim sitnim detaljima. Uz njega me kraj stola čeka i nezaobilazni Vladan Rakić. Večerao ribu i veseličasto razgovaramo. Ponavlja mi da pozdravim boksera Tadiju Kačara. Pera je vlasnik firme koja se bavi ventilacijom. Sad upravo radi poslove u drezdenskoj Operi posle velikih poplava. Odlična zarada. Kaže da su mu radnici Nemci, a ne Srbi, jer naši neće da slušaju Srbina-gazdu. Priča kako je i rođenoj kćerki dao otkaz baš zbog toga što je podrazumevala vlasnika oca. Bilo mu je teško, grlo se stezalo, ali posao je posao, a rakija – rakija. Otkaz!

Iznenada nam se priključuje, tiho i gospodski, novootkriveni poeta Panović, Stanko. Bled je i neispavan, ispijen. Pojašnjava da celu noć nije spavao premećući pitanja o poeziji, koja su mu se, eto, nakon dužeg vremena, našom zaslugom, nametnula. Rastajemo se pre ponoći. Želim ranije da legnem, sutra imam važan nastup na Humboltovom univerzitetu.

*

27. 11. 2002.

Posle lepog doručka koji mi priprema Ljubica, oko pola jedanaest uzimam taksi, koji je odmah tu uz *Moravu*, i odlazim na Humboltov univerzitet. Taksista je Turčin koji mi uzima deset evra, nešto malo više, no ja nemam sitno, on se ljuti, ali ipak odustaje da potražuje sitniš. Poprimio Turčin nemačku cepidlačku preciznost. Humboltov univerzitet je u istočnom delu Berlina. Po izlasku iz auta, zaključujem da me je dovezao nekoliko brojeva ranije na adresi Dorotheen str. 65. No, snalazim se, vraćam se trista metara nazad. Vesna Cidilko me čeka do pola dvanaest, a nastup za studente slavistike trebalo bi da traje od dvanaest do četrnaest časova.

Na petom spratu pronalazim Vesnu koja ovde već nekoliko godina radi kao lektor. Kucam na vrata broj 411. Zatičem je sa dve studentkinje. Po naglasku prepoznajem da su iz Bosne. Razgovaram kratko s Tamarom i Oljom, koje odlaze da završe neki poslić da bi stigle na pesnički susret. Vesna pokazuje na polici dve moje knjige, *Čistac* i *Živu dušu*. Pre koju godinu dobila od Tontića. Ja joj potpisujem *Snovilje* i *I otac i mati*. Vesna pomi-

nje da joj je gost bio i Mihajlo Pantić. Malo pričamo o Popi, ona je doktorirala na njegovoj poeziji. Odlazimo u drugu zgradu koja je, ispostavlja se, tamo gde me je taksista ostavio. Tu se nalazi seminar. Studenti mahom Nemci, pa Poljaci, te nešto sa naših strana. Uglavnom devojke, tek nekoliko mladića. Među njima i jedan sedamdesetogodišnjak, Aldo, pola Nemač, pola Crnogorac, tako se predstavlja. Zapravo, nekoliko godina je proveo u Crnoj Gori, dopala mu se do neba.

Vesna Cidilko me predstavlja studentima. Govori na nemačkom o mojoj poeziji. Zamolila me je da pesme na srpskom govorim polako. Svi su dobili fotokopirane pesme na srpskom, ukupno sedam: *Nedelja*, *Labud*, *Sestina lirica (Ljubavna skaska)*, *Olovka*, *Na kole-nima*, *Svetlica* i završni sonet iz venca *Tajac*. Napamet ih kazujem. Usput ponešto dodam o svakoj pesmi. Zatim, Vesna čita pesme na nemačkom. Govorim novih sedam-osam pesama. Studenti zainteresovani, Olja pita da li je sonet ograničena forma. Odgovaram – ne, i slikovito poredim sonet sa peharom vina koje često drugačije, belo, crno, fruškogorsko, italijansko, francusko, ispijano u različitim prilikama, nikad istim, iz raznih ruku i uvek preko drugačijih usana. Dopada im se to. Pominjem i zvono soneta, muziku koju ova forma mora imati. Tamara nadahnuto komentariše i pita koliko je prevod autentična slika originala. Sama zaključuje da je nemoguće doslovno prevesti, odnosno, prepevati pesmu. Uključuje se i stari Nemač koji ističe da nije pesimista i da veruje da je moguć prevod pesme. Nije bilo teško ponešto dodati svemu ovome.

Studenti uzimaju nekoliko mojih knjiga. Prilazi mi Bojana iz Novog Sada. Nasmelijanoj i lepuškastoj, sa tamnom kosom svezanom u rep, potpisujem knjigu. Ostavljam i telefon da se javi kad dođe u Novi Sad. Kaže da planira za Novu godinu. Stari Aldo me fotografiše, raspoloženo, kao da ćemo živeti hiljadu godina.

Vesna, Tamara i Olja odvođe me u kafić u prostoru seminara. Uz muziku pijuckaju kafu, ja koka-kolu i konjak, razgovaramo o svemu. I tu se fotografišemo. Vesna mora na čas, Olja ide kod momka, a Tamara ostaje. Nastavljamo priču o jeziku i prevođenju. Tamara pati od nedostatka živog srpskog jezika u Berlinu, malo joj je to što sretne ponekog iz zavičaja. Iznenaduje me lucidnim zapažanjima. Predlaže mi da odemo do Ivane, njene prijateljice koja sutra vodi program posvećen Balkanu. Odlazimo u Studentski grad. Idemo železnicom – gornjom. Ima i podzemna – metro. Saobraćaj diše u milinama tačnosti, kao sat.

Pronalazimo Ivanu na drugom spratu studentskog doma. Ivana, mršuljava, crna, lepa, radosnih lirskih očiju, iznenađena. Tamara joj je priredila moj dolazak kao iznenađenje. Dolazi i jedna visoka Nemica, studentkinja filozofije. Plava, visoka, veseli se susretu. Ivana studira germanistiku, na postdiplomskim je predavanjima. Iz Beograda je stigla ovde. Okretna je i prijatna. Sutra vodi balkansko veče zamišljeno kao program kaleidoskopskog sadržaja. Poziva me da nastupim – sa dve pesme. Pita me da li ću da popijem šljivovicu, belu ili žutu. Tražim ovu drugu. Pijemo po čašicu. Dobra je, oho-ho. Rakiju je ispekao njen otac, a deda joj je bio pinter. Pominjem i svoga oca bačvara, i pesmu *Kaca* koju, zatim, govorim. Vidim da im se dopada. Kazujem još nekoliko. Tamara želi da otpevam nekoliko starih srpskih pesama. Ivana je podstiče. Pevam, one razgaljujuće, bone. Tu bude još jedna čašica rakije. Ivana se zarumenela. Kaže da rakiju donosi zbog prehlade. Ta-

mara nije popila ni kap. Dogovaramo se za sutrašnji nastup.

Tamara me vozi nazad. Pričamo o ljubavi. Poverava mi se o vezi sa muškarcem starijim od nje dvadeset osam godina. Razumevam je i slušam. Ponešto i kažem, ali pažljivo i dobronamerno, onako da se oseti da mi je sve to odnekud poznato. Lepe su joj krupne plave oči ispod naočara što joj dobro stoje na pravilnom nosu iznad napućenih usana. Dovozi me tačno do *Morave*. Pozdravljamo se, njena ruka hladna, moja topla. Malo ih zadržavamo, no Tamara misli, vidim, na svog mnogo starijeg ljubavnika. Nastavlja autom dalje, verovatno kod njega.

Vladan Rakić stiže u *Moravu* oko dvadeset časova. Večerao iako ovaj restoran sredu uzima za neradni dan. Gazda procenio da se u taj dan odigravaju mnogi sportski događaji, zatvoreno. Ali, Slavko i Ljubica su toliko dobri i pažljivi da ne daju da večeramo drugde. Vladan raspakuje kameru i pravi sa mnom polusatni razgovor za srpsku televiziju u Berlinu.

Odlazimo do Kostasa. Usput mi pokazuje najpoznatije restorane i mesta u centru Berlina. Neki su prazni. Nije kao nekad. Nemačka je sve više u krizi. Mi preterujemo kad iz Srbije gledamo na Nemačku misleći da tamo teku med i mleko. Evro-novac je izazvao skupoću. Upadom evra, neko je zaradio goleme pare. Noću više ne gore sva gradska svetla, nema ni osvetljenja velikih robnih kuća do zore. Ni božićni ukrasi na ulicama ne svetle svu noć. Oni najveći gase se oko ponoći. Znak da Zapad boluje.

Kod Kostasa koji, kako je ustvrdio Stevan, liči na Zeusa, sedamo za gazdin sto. Ruke su nam na velikoj, skoro pa romboidnoj drvenoj površini žute boje. Kostas je otputovao u Amsterdam. Nedostaje nam njegovo nasmejano, u sedoj bradi lice sa dužom, pomalo raščupanom, kosom u sedim pramenovima. Pristižu Marković i Nebojša. Boemski razgovori već teku – prednjače ova dvojica. Marković se žali na Finca koji je sam odveo dve Ruskinje i jednu Brazilku na večeru, a koje su stigle kao pripomoć za montiranje finskog filma. U tom, Markoviću stiže mobilna poruka sa Dedinja. Javlja se njegova nova devojka. Poslala lascivnu poruku. On se smeška i želi da uzvрати istom merom, na tren zastaje, smišlja. Ja mu pišem duhovit rimovan dvostih koji on, uz smeh i zebnju, uzvraća devojci. Ona opet odgovara, ja nanovo pripomažem.

Vladan me vodi kroz noćni Berlin. Opet mi ukazuje na noćnu štednju struje, pokazuje mi najveću robnu kuću *KaVeDe* bez ijednog svetla. Vetrić je lagan i svež. Prolazimo pored velikog Mercedesovog izloga novih automobila. Čuo sam već da je teško prodati polovan auto, ali i kupiti nov. Božićne jelke opet iskrsavaju i najavljuju Novu godinu. Vladan mi pokazuje ne trećem spratu jedne grade uski prozor iza kojeg živi njegova opevana ljubav – fatalna muza, Ruskinja zbog koje se jedva oporavio. Ipak došao k sebi. To vidim po načinu kako komentariše prozor. Sutra ćemo posle doručka u celodnevni obilazak Berlina.

*

28. 11. 2002.

Po dogovoru, u jutarnjim satima, Vladan i ja krećemo u obilazak Berlina. On će mi biti pravi vodič. Vladan je u tom gradu preko deset godina, novinar je, puno zna. Prvo sam poželeo kćerki Milici da kupim dobar šal za zimu. Vladan me vodi u najpoznatiju robnu kuću, onu u kojoj u kasnim satima gase svetla. Ogromna je, obilje svega pa i šalova svake vrste. I ovde se oseća predbožićna atmosfera – po već uveliko pristiglim novogodišnjim sniženjima. Mnoštvo ukrasa svud uokolo. Ne nalazim šal koji bi Milici odgovarao. Toliki je izbor da ne prepoznajem pravi. Prebirem po mnoštvu ovakvih, onakvih, dugih, kratkih, šarenih, jednobojnih, od vune, kašmira, mešanih... Milici bi, po mome, odgovarao šal koji je istovremeno moderan i klasičan, sve odjednom, i više od toga. Ona se neobično oblači, drugačije od svojih vršnjakinja. Ne voli mnogo da se ukazuje u znaku suknje. Pripomaže mi Vladan, pronalazim konačno jedan šal od kašmira. Po širini je dopola belkasto-drap, a otpola svetlo plav i sivih uzdužnih pruga što se pretaču u rese. Tako će imati dve vrste šala, zavisno koju stranu savije uz vrat. Uzimam zadovoljan. Kupujem joj još neke sitnice.

Odlazimo do jedne od mnogobrojnih prodavnica suvenira. Tražim komadičke Berlinskog zida, koji su i dalje najprodavaniji u gradu. Zid kao izvor biznisa. Najmanji komad zida, veličine dugmeta, košta 3,90 – pa onda sve do 49,90 evra, sa raznim dodatnim ukrasima i adidžarima. Tu je i mala maketa kultnog istočnonemačkog auta *Trabant*, i mini-fotosi zida i drugih znamenitosti uz kamenčić. Gle, razglednica na kojoj se direktno u usta ljube Brežnjev i Honeker, a na sredini ugrađena providna staklasta okrugla kutijica sa delićem zida! Kupujem pet komada kamenčića u providnoj, poput široke potkovice, savijenoj plastici. Uzimam i tri prospekta Berlina raznih veličina, obećao sam jednoj prijateljici, profesorici nemačkog jezika koja petnaest godina nije bila u Berlinu. Kupujem i dve lepe male čaše za rakiju sa ucrtanim amblemima Berlina. Nek se nađu uz one krajiške, iz zavičaja. Onda, crnu čašu, jako mi se dopala, za mleko ili čaj, na kojoj, naravno, piše – Berlin.

Želim dragim bićima da napišem desetak razglednica iz Berlina. Rakić mi pokazuje nekoliko izvanrednih mesta gde cveta obilje raznih formata razglednica sa najrazličitijim motivima. Neverovatan izbor. U raju kolor-razglednica, specijaliteti su crno-bele. Čudesna rešenja i oblici. I na njima se oseti da se Berlin uvek gradi i dograđivao, a sada, vidi se, punom parom pribira najsavremenija urbana i arhitektonska rešenja. Kupujem raznolike i čudne. Rakić na tren prekida ritual kupovanja i uvodi me u jedan internet-kafić, mora da pošalje priloge sa diskete u Beograd, u list *Nacional*. Dok on to radi, ja već pijem čaj i lomim ne baš ukusan, mada izgledom lep, kolač kojeg nisam mogao do kraja pojesti. Ispisujem razglednice. Radim to kao dečak. Na dva metra od mene sede i na albanskom jeziku uzbuđeno razgovaraju trojica.

Odlazimo u veliku poštu. I tu se oseća nemačka pedantnost. Po razglednici, trošak je za markicu pola evra. Vladan mi je kao sestra pri ruci. Poznaje Berlin kao svoj džep. Još ako mu uspe da pokrene svoju televiziju, ih! Ali plaši se da neće dobiti dozvolu: bio je u zatvoru zbog neke Nemice koja mu je namestila tzv. silovanje. Kad je trebalo da izađe iz zatvora nakon nekoliko meseci, Vladan nije hteo. To zapanjilo domaćine – neće Srbin da izađe iz zatvora, pa eto ti, godi mu još. Pokušavali su nedeljama da ga milostive, donosili razna rešenja i varijante njegovog ogrešenja, ali Vladan Rakić – ne i ne, nikog nije silovao i - tačka! Ništa nije potpisao, nikakav njihov papir. Traži izvinjenje i odštetu od ne-

mačke države. Sad ima neku čudnu kaznu, zabranu neizlaska iz Nemačke nekoliko godina. A naši radnici, uzgred rečeno, masovno dobijaju otkaze. Neki se, već ostareli, pokušavaju prekvalifikovati. Kriza, duboka i – njihova. Vladan već dugo nije bio u zavičajju, od tog ekscesa s vlastima u Berlinu. Neobično i teško. Kaže da ne piše nikom u Srbiju. Ispričao mi je da ga je, iz nekih razloga, otac udario velikom daskom i da je to bio okidač da ode u Nemačku.

Usput se fotografišemo kod jednog od mnogih medveda, maskota u raznim izvedbama. Poznati simbola Berlina, *Zlatni medved* – filmska nagrada, na primer. Ovaj kraj kojeg smo stali urađen je u faraonskom stilu, egipatska varijanta berlinskog medveda. Obilazimo knjižare. Nešto se najduže zadržavamo pored onih sa knjigama iz likovne umetnosti, izbor je fantastičan. Vladan naglašava da će uskoro prolikati, da mora i tako da se izrazi, umetnik u svim pravcima.

Odlazimo do Brandenburške kapije. Sumrak uveliko. Prolazimo pored neviđeno velike i luksuzne ruske ambasade. Zdanje koje se, zaista, mora videti da bi se razumela ovakva opaska. Pomišljam na Andrića i Crnjanskog koji su, svaki na svoj način, boravili u Berlinu u svojim *embahadama*. Neko mi je neki dan iz auta pokazao ambasadu u kojoj je *stolovao* Ivo Andrić. A pored Brandenburške kapije – mnogo turista. Svi škljocaju fotoaparatom. Prolazimo između ogromnih kamenih stubova i udesno idemo ka Rajhstagu. I tu se fotografišemo. Zamišljam sliku Hitlerovih trupa koje, na vrhuncu moći marširaju ovuda, paradno, uz histerične uzvike i komande svoga firera. U Nemačkoj se svaki dan pojavi na stotine ispisanih stranica o njihovom učešću u Drugom svetskom ratu, o njihovoj krivici za svetsku nesreću, o krivici koja je prerasla u gorki greh, kompleks i kajanje. Razna se viđenja pletu oko toga.

Dan je tmuran, takvih ima dosta u Berlinu. Samo jedan beše sunčano prošaran oblačićima otkad sam ovde. Montažer Marković mi neki dan reče da bi samo zbog tog sivog neba želeo da ode iz Berlina u koji je poslom došao iz vedre Grčke. Vladan i ja se vraćamo u *Moravu* i odocnelo ručamo, opet bogato zahvaljujući Ljubici. Navraća zemljak Đorđe sa ženom, nažalost, ne mogu dugo s njima, jer moram bar pola sata da odmorim da bih u devetnaest časova mogao nastupiti, opet na Humboltovom univerzitetu, ali sada na Balkanskoj večeri, u prostorijama internacionalnog kluba *Orbis*. No, u *Moravi* se pojavljuje star i krupan gospodin, naše gore list, koji je 1941. godine došao u Nemačku. Da bih ja čuo, pominje Novi Sad i svoju babu, i njene krevete sa debelim pokrivačima, i plače.

Vladan i ja uzimamo taksi i žurimo na Humboltov univerzitet. Na drugom spratu levog kruga zdanja dolazimo među prvima. Ivana i Tamara u špicu priprema, lepo obučene, našminkane i namirisane. Tu su i veće količine hrane i pića, sve u znaku naše gastronomije – da bi se i tako pojačalo prisustvo Balkana. Publika su studenti raznih usmerenja i godina. Tu su predstavnici izvesnih diplomatskih krugova. Jedna Nemica, predsednica kluba, pozdravlja skup, Ivana Stanković otvara Balkansko veče slovom o temi. Sala sa stolovima je puna. Druga polovina sale ima uzvisicu, podignuta je podom za pola metra. Tamara i jedna nemačka studentkinja čitaju Geteov prevod naše *Hasanaginice* na srpskom i nemačkom jeziku. Zatim slušamo prozu našeg nobelovca Andrića, takođe, na srpskom i nemačkom. Poznata flautistkinja Stanislava Barać izvodi dve muzičke numere. Naša devoj-

ka, Vesna rodom iz Vršca, posluhuje prisutne i stavlja specijalitete na stolove. Vidim da prerano to čini, znam da nije dobro servirati hranu usred programa, već počinje tiho šaputanje pa sve jači žamor uz žvakanje. A program teče.

Moraću nešto učiniti kad nastupim, na mene je uskoro red. Smislio sam kako da zaustavim brbor glasova koji sve halapljivije jede. Predlažem Tamari da od dve predviđene pesme kažem jednu, da će to biti dovoljno, jer pesma će se se čuti na dva jezika. Ona se slaže, Ivana me već najavljuje, i, avaj – dve moje pesme: *Sneg* i *Oreol na pragu*. Gotovo je, pomislim, ali ostanem pri svojoj zamisli. Ivana obe pesme kazuje na nemačkom, ja na srpskom jeziku, a onda odmah nakon poslednje reči druge pesme, ne praveći ni najmanju pauzu, zapevam ojkački dvostih: *Moj dragane, moja ludorijo,/ sve sam čula šta si govorio!*

Aplauz posle tišine, takav da sam se nekoliko puta zahvaljivao. Potom je pušten film o bivšoj Jugoslaviji, onoj iz Titovog vremena, kao – da publika oseti što više Balkana. Promiču predeli svih bivših republika, more, ravnica, planine, a uz muziku različitih etnosa, običaji ovi, oni, amblemi, simboli... Sve u svemu lepo i dirljivo, bogatstvo u slici i zvuku. Film traje petnaest minuta. A onda je ponovljen? Čuje se muzika Gorana Bregovića iz zvučnika sa strane, uz isti film koji je već treći put pušten bez zvuka. Ivana mi čestita što sam iznenada otpevao ojkaču iako nije bilo planirano u sinopsisu koji je ona sastavila. Onakav aplauz je bio glavna fora, kredit za sve. Neko od prisutnih nemačkih diplomata traži moju pesmu *Sneg*. Prilazi mi jedan Arapin, okruglastog lica, kao da liči na svoju majku, i veli da je i on pesnik i da piše slično. Nazdravljamo čašama vina. Vidi se da je malo više popio. Ivana me odvaja.

Tamara je sa jednim vitkim crnpurastim Nemcem, nasmejanim lepotanom. Zove se Martin. Ne znam zašto, pripominjem stihove jednog anonimnog egipatskog pesnika od pre tri i po hiljade godina iz spisa *Razgovor umornoga od života sa dušom*. Tamara, smejući se, kaže da je Martinov otac Egipćanin. I on se smeška. O, kakva prekognitivna koincidencija. Još neki žele da čuju pesmu *Sneg*. Ivana mi donosi te vesti i odnosi pesmu u dubinu sale: *Pada sneg./ Ko to vidi?/ Niko ništa ne vidi./ A i ako vidi,/ neće da vidi./ Mi koji zaišta vidimo,/ čutimo i ne vidimo/. Zašto bismo videli?*

Najednom upoznajem Bugarkinju Ninu, nasmejanu studentkinju publicistike. S lica joj zrači pitomina i nešto dečje što će celog života nositi. Vrščanka Vesna, lepih zuba, sićušna, priča mi o svom momku u Španiji. Tu je njena drugarica s momkom Nemcem koji je dobro naučio srpski. Vesela i rumenkasta jedna Slovenka, voli da popije, grli me, imam osećaj da će da jodluje poput kakve Štajerke. Fotografišemo se, svako sa svakim, svi hoće sa mnom, obavezno. O, jedna mlada Francuskinja pije mnogo vina, više od Slovenke! Povila se nisko, do pasa. Flaša joj se klata u ruci. Tu je i suptilna Japanka. Ona bi da pleše. Mnogo više devojaka nego mladića – oko mene. Sve vreme, Rakić snima za televiziju *Delta*. Lepo se družimo, moj sto je pun raspoloženih bića. U ambijentu *lucida intervalla* stigoah na salveti da napišem sonet, *Berlinski nokturmo*, sa Ivaninim imenom u akrostihu. Ona je bila istinski zatečena i zbunjena, pogotovo kada sam joj posle njenog i moga čitanja, rekao da pročita odozgo na dole početna slova stihova. Pogledala me je raširenih očiju i zahvaljivala nekoliko puta. Salvetu je pažljivo stavila u svoju tašnicu.

Tamara je otišla ranije, umorna. Pokazala mi je žulj na jagodici kažiprsta, belkast i napučen, nastao od žestokog ritma sečenja i pripremanja hrane. Otišla je s Martinom koji mi je dao vizit-kartu i poželeo da pročita moje pesme na engleskom. Tamara je pozvala i mene, da me preveze do *Morave*, ali hteo sam još da ostanem. Tako je, ustvari, i nastao sonet posvećen Ivani. Vladan je, takođe, pisao raznolike stihove, meni posvetio jednu pa još dve pesme. Nikad kraja. Opet vidoh njegove čudno uzavrele konstrukcije reči pune neočekivanih kolovrta i volšebnih iznenađenja sa metaforama što uporno nose patetični ble-sak. Živo tkanje poezije sa nekakvom dečjom i boemskom igrom koja pleni prisutne. Odlazimo busom do centra Berlina. Tu se rastajemo, ja taksijem do *Morave*, on novim busom u drugom pravcu. Do sutra.

*

29. 11. 2002.

Spremam se za povratak u Novi Sad. Pakujem stvari, da ne zaboravim nešto. Gledam da uredno namestim krevet u sobi. Po tome se čovek u domaćinovim očima po mnogo čemu prepoznaje. Ljubica i Slavko su i dalje svetlostno ljubazni i nasmejani. Doručkujem, odnosno, ručam tek u 12,30 časova. Pristiže Vladan Rakić, donosi foto-aparat koji odmah izrađuje fotografije. Jedan od onih koje sam kao čudo doživljavao u pubertetu na moru u Makarskoj dok plažom jezdi fotograf i mami na slikanje. Vladan želi da uradi fotos za popularne naše novine u dijaspori, *Vesti*, ali i za *Nacional*. Fotografiše nas Slavko, Vladan stimuliše razgovor uz mikrofona. Ne uspeva brzi fotos: obojici zatvorene oči! Slavko donosi svoj aparat, sličan ovome. Radi nekoliko fotografija. Rakić bira dve. U tom stiže i Mladen Manojlović. I o, gle, donosi preko trideset svežih fotosa koje je uradila njegova supruga Mira dok smo se nalazili kojekuda prvih dana. Lepe fotografije, tu su Tontić, Kostas, Rakić, mnogi poznati i nepoznati likovi. Zatim znamenitosti Berlina. Neki snimci su i iz automobila. Radujem se bedkeru fotosa.

Mladen će me voziti na aerodrom. Svi su mi pri ruci, srdačni i dobri. Osećam da su me uzeli kao svoga i da žele do kraja da mi budu na usluzi. Divan je osećaj da je boravak protekao bez i jedne mrlje. Avion poleće i 16,05 časova. Trebalo bi doći bar sat ranije. Mladen želi da idemo kraj njegove kuće – da pozdravim Miru, to je usput. No, upravo u Moravu pristiže Žarko Bulajić koji me je pre koji dan zamolio da njegovom bratu u Novi Sad ponesem depešu. Žarko radi u administraciji Bundestaga, jedan je od petnaest zaposlenih Srba. Zadužen je za uniforme zaposlenih, za odeću i obuću. Ali, on je i dirigent hora Bundestaga, koji je osnovan 1951. godine. Jedno vreme hor nije radio pa je tek Bulajevićim ličnim angažovanjem ponovo krenuo. Govori mi da je izučavao prošlost Berlina – da je to grad koji su u dvanaestom veku snovali Lužički Srbi. Oni i Prusi. Nekada je na tom prostoru bila velika stočna pijaca. Iz tog ambijenta gde su bogati razmenjivali i prodavali svoje stočno blago nastao je ovaj Berlin. Priča mi i da je mnoge operne pevače i muzičare sa naših strana doveo u Berlin da nastupaju. Zadržava me više nego što sam planirao, ali beše korisno.

Mladen vozi. Miru zatičemo u dvorištu njihove velike i lepe kuće. Mira kupi lišće. Pono-

vo mi pokazuje drvenu zgradu iza kuće, u kojoj su joj stvari iz detinjstva i zavičaja. Sve liči na krajiški ambijent. Predlažem da još pribavi i preslicu. Tu su staro posuđe, igračke, pletene stvari... Opraštamo se i računamo na susret na proleće.

Do aerodroma Mladen mi pokazuje kuće u predgrađu. Ponegde se dâ videti i krov proleterskog tipa. Oseti se da i te kako ima sudbina koje se nisu snašle u urbanom delu Berlina. Iz automobila u brzini to sve deluje pomalo filmski i negde daleko od ovoga troipomilionskog grada. Ukazuje mi i na bespravno urađenu poveću kuću oko koje je bilo javnih skandala.

Stižemo na aerodrom Šenefeld. Grlim se s Mladenom, obećavamo novi susret, negde. Greškom odlazim na šalter za Skoplje. Čekam, ipak, na pravom mestu, prvi sam na šalteru za Beograd. Malo sam se odmakao od svoje torbe. Ubrzo mi prilazi stariji policajac i pita da li je to moja torba. Potvrđujem i shvatam da Nemci imaju pojačane mere bezbednosti zbog tzv. svetskog terorizma. Ljubazan je i ne pravi mi probleme. Ni na carinskoj kontroli nije bilo problema osim što sam morao da skinem kožni ogrtač i pustim ga kroz *rendgenski* prolaz.

Čekajući avion, upoznajem Predraga, mladića koji se nakon tri meseca vraća iz Hamburga. Nije mogao, ipak, da ostane na postdiplomskim studijima jer do kraja ne zna dobro nemački jezik. Teško pratio predavanja. Čudi se kako je uopšte dobio stipendiju. Vraća se, veli, devojci u Beograd. Prilazi mi mlađi čovek i kaže: *Vi ste pesnik, bio sam na vašoj književnoj večeri u Crkvenonarodnom domu!* On se vraća sa tromesečnog kursa u Berlinu u okviru saobraćajnih postdiplomskih usavršavanja. Zapravo, radi u Londonu odakle je stigao u Nemačku. Sada se vraća u Rumu kod svojih, na kratko. Govori o odličnoj hrani u Berlinu za razliku od one u Londonu koja je, kako veli, katastrofalna. Sarma u Nemačkoj ga je vratila u život spram veštačkih komadičaka hrane u Engleskoj. Ističe da Nemci ne vole engleski jezik kojim on odlično vlada. I on veli da mu je nedostajao širi germanski vokabular za uspešnije razumevanje nauke, ali se nekako snašao. U avionu pored mene sedaju dva minijaturna mladića, visine oko metar, oni što rade po cirkusima. Shvatam da u Nemačkoj zarađuju za život upravo na svome hendikepu. Stjuardese opet ljubazne i opet odlična zakuska. Dele i dnevne novine. Uzimam *Politiku*. Nedostajala mi je osam dana. U Berlinu sam pratio list *Vesti*. Tu sam pročitao da je na putu Novi Sad – Zrenjanin poginuo pevač Hašim Kučuk Hoki.

Na surčinski aerodrom slećemo u 19,45 časova. Ubrzo sam u Novom Sadu. Pred vratima svoga stana kroz špijunku nazirem svetlo. Da nisam zaboravio ugaziti sijalicu? Stavljam ključ u bravu. Ne ide. Vrata se sama otvaraju. Iza njih nasmejana sestra Nada. A stan blista, nanovo okrečen, u tri različite sveže boje: svetlo plava, žuta i svetlozelenkasta. Mnogo iznenađen, radujem se i čudim. Ona i Goran, njen muž, iskoristili su dane moga odsustva da me obraduju i počaste svežim krečenjem. Sve blista. Tu je i nova zavesa na velikom prozoru. Kupila Mia. O, Bože, miline!

Hvala im svima na prijatnom iznenađenju i daru. Sutra do 11 časova trebalo bi da predam tekst na dve i po šljafne Đorđu Pisarevu za nedeljni *Dnevnik*. O, kako da stanu silni utisci i slike iz Berlina u tako mali tekst? U nedelju će se pojaviti tekst pod naslovom *Berlin*,

okićen božićnom pozlatom. A naredne subote još jedan, slične dužine, naručio Zorana Radisavljević, u Politici, pod naslovom Pismo iz Berlina: Kaleidoskop sudbina.

Kad li ću ponovo u Berlin? Možda već naredne godine.